

Laaggeletterdheid binnen de schuldhulpverlening

Traceren van laaggeletterdheid door middel van het Mesis-instrument

Laaggeletterdheid binnen de schuldhulpverlening
Traceren van laaggeletterdheid door middel van het Mesis instrument

Colofon

Deze publicatie kwam tot stand in samenwerking met de Vrije Universiteit Brussel en Stichting Beheer en Ontwikkeling Instrumenten Ondersteuning Vakmanschap Sociaal Domein (Stichting Mesis). De Vrije Universiteit Brussel voerde het onderzoek uit.

Deze publicatie is onderdeel van de Aanpak laaggeletterdheid in gemeenten. Stichting Lezen en Schrijven voert de ondersteuning uit, gefinancierd door de Rijksoverheid binnen het programma Tel mee met Taal.

Stichting Lezen en Schrijven
Bezuidenhoutseweg 60
2594 AW Den Haag
070 - 302 26 60
info@lezenenschrijven.nl
lezenenschrijven.nl

Juni 2020

© Stichting Lezen en Schrijven

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	5
1 Leeswijzer en definities.....	7
2 Context.....	8
3 Conclusies en aanbevelingen op basis van het technisch rapport.....	13
4 Technisch rapport: Traceren van laaggeletterdheid met het instrumentarium van Mesis.....	20
5 Literatuurlijst.....	34
Bijlage 1. Overzicht indicatoren voor laaggeletterdheid binnen Mesis.....	35
Bijlage 2. Update vragen: Overzicht significante indicatoren Mesis na verwijderen van vragen ...	39
Bijlage 3. Relatie indicatoren voor laaggeletterdheid tussen Mesis en Taalmeter 1F.....	40
Bijlage 4. Vragen financiële vaardigheden niveau 1 uit Mesis.....	41
Bijlage 5. Vragen leesvaardigheid uit Mesis.....	42

Voorwoord

Onder cliënten van schuldhulpverlening zijn veel mensen die laaggeletterd zijn. Vaak speelt laaggeletterdheid een rol bij het ontstaan en blijven bestaan van financiële problemen. Dit betekent dat schuldhulpverleners in hun werk te maken hebben met de gevolgen van laaggeletterdheid. Zij hebben echter niet altijd de kennis en vaardigheden die nodig zijn om laaggeletterdheid te herkennen. Het is daarom prettig en vooral handig als schuldhulpverleners binnen bestaande instrumenten – zoals het screeningsinstrument Mesis - handvatten krijgen om laaggeletterden zo snel mogelijk te herkennen. Als er sprake is van laaggeletterdheid kunnen zij cliënten extra ondersteuning en aandacht bieden. Hierdoor heeft schuldhulpverlening meer kans van slagen.

Kennis en onderzoek zijn belangrijk om erachter te komen hoe we aandacht voor laaggeletterdheid kunnen opnemen in werkprocessen in de schuldhulpverlening. Dat inzicht kunnen we gebruiken om laaggeletterdheid beter te herkennen en te zorgen voor een betere begeleiding door schuldhulpverleners. Ook zijn kennis en onderzoek nodig voor het zoeken naar een structurele oplossing om cliënten te stimuleren om hun basisvaardigheden (taal, rekenen en digitale vaardigheden) te vergroten. Binnen dit onderzoek wordt gekeken of via de inzet van het screeningsinstrument van Mesis aan het begin van de schuldhulpverlening ook laaggeletterdheid gesignaleerd kan worden. Dit onderzoek helpt ons en partners om onze aanpak nog beter af te stemmen op de mensen waar we het voor doen. Mesis is een digitaal instrument om cliënten met grote schuldenproblematiek te screenen zodat duidelijk wordt of zij zelfstandig hun financiën op orde kunnen krijgen en houden. Het instrument wordt op dit moment in ruim 150 gemeenten in Nederland gebruikt bij schuldhulpverlening en beschermingsbewind.

Ons doel is om meer maatschappelijke organisaties, werkgevers en professionals enthousiast te krijgen om ook aan de slag te gaan met de aanpak van laaggeletterdheid. Door vroegtijdig te screenen op laaggeletterdheid kunnen we mensen betere hulp bieden en aanmoedigen te werken aan de basisvaardigheden. Hierdoor kunnen mensen zich beter redden, ook op financieel gebied. Zij overzien hun eigen financiën beter en kunnen daardoor hun financiële situatie stabiel krijgen én houden. Om dit concreet te maken, nemen we in dit rapport aanbevelingen op.

Binnen dit onderzoek werkten wij samen met de Kredietbank Limburg. Zij namen het screenen op laaggeletterdheid al op in hun werkprocessen. De kredietbank gebruikt screeningsinstrumenten om inzicht te krijgen in de situatie, de mogelijkheden en (basis)vaardigheden van hun cliënten. Als een cliënt mogelijk laaggeletterd is, gaan de consulenten het gesprek aan. Ze praten onder andere over de mogelijkheden om een cursus te doen en brengen de taalaanbieder en cliënt met elkaar in contact. Kredietbank Limburg volgt ook de vooruitgang van hun client bij het leertraject. Een mooie samenwerking om er voor te zorgen dat mensen zelfredzamer worden. Zoals een van cliënten vanuit de Kredietbank Limburg zelf zegt: “ik ben zelfverzekerder geworden”.

Voor Stichting Lezen en Schrijven en de Stichting Beheer en Ontwikkeling Instrumenten Ondersteuning Vakmanschap Sociaal Domein (kortweg: Stichting Mesis) bevestigt dit onderzoek dat schuldhulpverleners het screeningsinstrument Mesis – samen met de Taalmeter – kunnen inzetten om te bepalen of cliënten mogelijk laaggeletterd zijn. Het is belangrijk dat schuldhulpverleners het screenen op laaggeletterdheid opnemen in hun werkprocessen. Op die manier worden meer laaggeletterden gevonden. En krijgen laaggeletterde cliënten hulpverlening die beter bij hen past en beter resultaat oplevert. Daarnaast zetten meer mensen, uiteindelijk de stap om te werken aan hun basisvaardigheden. De samenleving wordt sterker als iedereen kan meedoen. Kunnen lezen, schrijven, rekenen en voldoende digitale vaardigheden, zijn daarvoor een voorwaarde.

Geke van Velzen
Directeur-bestuurder Stichting Lezen en Schrijven

Roeland van Geuns
Bestuurslid Stichting Mesis

1 Leeswijzer en definities

Het onderzoek van de Vrije Universiteit Brussel is de basis voor dit rapport. Dit staat beschreven in het technisch rapport. Het technische rapport is te lezen vanaf pagina 20. Voor de uitleg, conclusies en aanbevelingen schreven Stichting Lezen en Schrijven en Stichting Mesis de aanvullende hoofdstukken. Waar we gebruik maken van andere gegevens dan die in het technische rapport vermelden we de bron.

Zo'n 2,5 miljoen Nederlanders van 16 jaar en ouder hebben moeite met lezen, schrijven en/of rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016). Zij zijn laaggeletterd. Dit houdt in dat zij niet het taal- en/of rekenniveau hebben om te kunnen meedoen in de samenleving. De overheid stelde dit niveau op niveau 2F. Dat komt overeen met het eindniveau van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en mbo 2/3. Niveau 2F is nodig voor het behalen van een startkwalificatie. Vaak hebben laaggeletterden ook moeite met digitale vaardigheden.

Dit onderzoek bestaat uit twee fases. In beide fases is gebruik gemaakt van data uit het screeningsinstrument Mesis. Mesis is een digitaal instrument dat wordt ingezet bij schuldhulpverlening en beschermingsbewind. Aan de hand van een vragenlijst worden gedragsaspecten in kaart gebracht van cliënten die met één van deze vormen van hulp te maken hebben. De antwoorden geven inzicht in motivatie, gedrag, vaardigheden en leerbaarheid van cliënten. Ze worden samengevat in een kort rapport: de output. Met deze output kan de professional een beter gesprek voeren met hun cliënt. Zo kan in overleg het best passende traject worden bepaald.

In de tweede fase van het onderzoek is, naast Mesis, gebruik gemaakt van de Taalmeter 1F. Dit is een gevalideerd screeningsinstrument van Stichting Lezen en Schrijven. De Taalmeter 1F wordt ingezet om te bepalen of iemand in een risicogroep voor laaggeletterdheid valt. Het instrument geeft een indicatie voor het lezen op niveau 1F. Dit komt overeen met het niveau dat een leerling aan het einde van het basisonderwijs moet behalen. De Taalmeter 1F bestaat uit 24 meerkeuzevragen die de deelnemer binnen 12 minuten moet beantwoorden. Een score van 18 of lager geeft aan dat de deelnemer waarschijnlijk moeite heeft met lezen. De deelnemer krijgt in dit geval een *indicatie* laaggeletterdheid. Laaggeletterdheid is hiermee niet officieel vastgesteld. Maar het is wel zeer waarschijnlijk dat de persoon moeite heeft met lezen.

2 Context

Het technisch rapport beschrijft dat het mogelijk lijkt om aan de hand van Mesis voor een selecte groep cliënten van schuldhulpverlening en beschermingsbewind aan te geven of zij het risico lopen laaggeletterd te zijn. Dit inzicht helpt bij het bepalen van een aanpak die rekening houdt met het feit dat veel cliënten in deze sectoren (mogelijk) laaggeletterd zijn. In dit hoofdstuk onderstrepen wij hoe belangrijk wij een dergelijke aanpak vinden. Wij baseren ons hierbij op verschillende studies en onderzoeken, aangevuld met ervaringen uit de praktijk.

Relatie laaggeletterdheid en schuldenproblematiek

Door verschillende feiten en cijfers verwachtten we dat er onder de cliënten van schuldhulpverlening en beschermingsbewind veel mensen zijn die moeite hebben met taal, rekenen/en of digitale vaardigheden. Er zijn opvallend veel laaggeschoolden onder de mensen die afgelopen jaren Mesis hebben ingevuld. Uit onderzoek weten we dat opleidingsniveau een belangrijke voorspeller is van laaggeletterdheid. Er zijn veel laaggeletterden die een lagere opleiding hebben afgerond en aanzienlijk minder laaggeletterden die een hbo en/of wo opleiding hebben afgerond (Stichting Lezen en Schrijven, 2018).

Mesis

Mesis is een digitaal instrument dat wordt ingezet bij schuldhulpverlening en beschermingsbewind. Aan de hand van een vragenlijst worden gedragsaspecten in kaart gebracht van mensen die met een van deze vormen van hulp te maken hebben. De antwoorden geven inzicht in motivatie, gedrag, vaardigheden en leerbaarheid van cliënten. Ze worden samengevat in een kort rapport: de output. Met deze output kan de professional een beter gesprek voeren met hun cliënt. Zo kan in overleg het best passende traject worden bepaald. Mesis wordt op dit door ruim 150 gemeenten en organisaties in Nederland gebruikt bij schuldhulpverlening en beschermingsbewind. Voor enkele voorbeelden van vragen uit Mesis, zie bijlage 4 en bijlage 5.

Eerder onderzoek met Mesis liet zien dat mensen die moeite hebben met lezen of rekenen oververtegenwoordigd zijn onder schuldenaren (Madern, Jungmann & van Geuns, 2016). Ook ander onderzoek laat zien dat mensen met schulden vaak in de risicogroep voor laaggeletterdheid vallen (Keizer, 2018). Maar liefst 50,3 procent van de mensen met financiële problemen had moeite met lezen op niveau 2F. Dit tegenover 18 procent laaggeletterden in Nederland. Uit deze onderzoeken blijkt dat er veel laaggeletterden zijn onder de mensen die zich melden bij schuldhulpverlening. Het Nibud laat bovendien zien dat veel Nederlanders onvoldoende vaardigheden hebben om hun eigen administratie bij te houden (Van Rooij et al.,

2011). Natuurlijk zijn daarvoor meer vaardigheden nodig zijn dan lezen, schrijven en rekenen. Maar deze basisvaardigheden spelen zeker een grote rol. Kortom: er blijkt een relatie tussen laaggeletterdheid en schulden.

Screenen op laaggeletterdheid

Professionals beschikken niet altijd over de kennis en vaardigheden die nodig zijn om laaggeletterdheid bij cliënten te herkennen. Maar in hun werkzaamheden lopen zij wel vaak tegen laaggeletterdheid aan. Het is daarom prettig als een instrument dat ze al gebruiken hen daarbij helpt. Als uit het (test)resultaat van zo'n instrument blijkt dat een cliënt mogelijk laaggeletterd is, kunnen professionals extra ondersteuning en aandacht bieden. Of de hulp van een specialist invoeren. Een cliënt die laaggeletterd is, heeft behoefte aan andere meer passende ondersteuning. Hij kan namelijk minder stappen in het schuldhulpproces zelfstandig zetten. Wanneer iemand moeite heeft met taal, is het moeilijker om de eigen financiële administratie te doen. Of om de brieven die hij krijgt over het schuldhulpverleningstraject zelfstandig te kunnen lezen en te begrijpen welke acties van hem verwacht worden.

Dit was de reden om te onderzoeken of Mesis ook kan worden ingezet om het risico op laaggeletterdheid te kunnen bepalen. De Vrije Universiteit Brussel voerde het onderzoek uit (zie technisch rapport). De conclusies en aanbevelingen voor de praktijk zijn beschreven in hoofdstuk 3.

“Doelmatigheid van schuldhulpverlening valt of staat met screenen”

“Dat schuldhulpverleners alleen schulden van mensen oplossen, is onjuist”, stelt Ruud van den Tillaar. Sinds januari 2017 is hij directeur bij Kredietbank Limburg (KBL). KBL biedt onder meer schuldhulpverlening aan inwoners van 19 gemeenten in Limburg. Van den Tillaar zet het langetermijneffect voorop. “We weten waarvoor mensen bij ons komen: schulden. Belangrijk is om de persoon te leren kennen. Wat speelt er bij die persoon of in het gezin? Waar komen schulden vandaan? Waarom wil iemand de situatie veranderen? Hoe ziet hij zijn eigen rol? Alleen door alles in kaart te brengen, kunnen we oplossingen voor de lange termijn bieden. We willen niet dat iemand na pakweg 3 jaar zich opnieuw meldt met schulden.”

Aanpak

Van den Tillaar: “Het eerste gesprek met een klant vraagt van consultants luisteren, samenvatten en doorvragen. We gebruiken de screeningsinstrumenten Mesis en Taalmeter. Doelmatigheid van de schuldhulpverlening valt of staat met screening. Het geeft namelijk inzicht in de situatie, mogelijkheden en vaardigheden van de cliënt, zoals de basisvaardigheden. Dat inzicht is de basis voor het vervolgesprek. Daarin bespreken we wat de klant aan kan. Samen maken we een plan van aanpak.”

Laaggeletterden

“Om een klant te helpen, is het nodig om te weten of iemand wel of geen moeite heeft met lezen, schrijven en/of rekenen. Misschien is dat zelfs één van de redenen dat iemand in de financiële problemen is gekomen. We willen als samenleving dat iedereen kan meedoen. Maar wat als iemand met schulden ook laaggeletterd is? En ik merkte bij de kredietbank dat dat ook geldt voor onze eigen schriftelijke communicatie. Wat als onze cliënten daarvan niets begrijpen? We schrijven onze brieven inmiddels in begrijpelijke taal. We bellen vaak met de cliënt om informatie te geven en te checken of de cliënt de informatie begrijpt. We kregen trainingen van Stichting Lezen en Schrijven. In die trainingen kregen we praktische tips voor het herkennen van laaggeletterdheid en de vaste trucs van cliënten, zoals ‘ik ben mijn leesbril vergeten’. En voor hoe we daar dan mee om kunnen gaan.”

Taalles

“Stel iemand blijkt laaggeletterd. De ene keer merken we dat iemand meteen open staat voor taallessen. Dan zorgen we dat deze persoon terecht komt bij taal-, reken- of computerlessen in de buurt”, vertelt Van den Tillaar. Ondertussen pakt de kredietbank de schulden aan. “Uit het gesprek kan ook blijken dat iemand nog te veel stress heeft door de schulden. Die persoon kan de stress van taallessen er nog niet bij hebben. Dat werkt zelfs averechts. Dan wachten we daar mee

en beginnen we met de schulden. Zodat iemand eerst meer ruimte voelt en heeft. Maar we zien bij laaggeletterde cliënten dat taalles voor een positieve verandering in hun leven zorgt.”

Stress

Stress is van invloed op iemands brein. Van den Tillaar: “Het IQ daalt onder invloed van stress. Mensen raken ‘verlamd’ door stress. Ze kunnen of durven niets meer te ondernemen. Die stress komt, omdat ze te maken hebben met beslaglegging, deurwaarders en er bijna geen geld is om rond te komen. Er zijn boetes en maatregelen als iemand afspraken niet nakomt. Daarnaast is er weinig vertrouwen. Het ging al mis bij andere organisaties, aanvragen van toeslagen lukten niet en er kwamen nieuwe incasso’s. Daardoor heeft iemand als hij bij ons komt vaak geen vertrouwen meer in hulp. De stress uit zich in lichamelijke klachten. Mensen staan onder grote druk. Wij moeten ervoor zorgen dat er weer vertrouwen komt, zorgen dat de stress afneemt.”

Kennisdeling

Van den Tillaar is geen voorstander van veel plichten en ‘straffen’ voor cliënten. “Iemand komt in actie als hij weet wat het hem oplevert. Mensen willen best hun eigen rol oppakken. Daarom is het nodig dat organisaties in schuldhulpverlening kennis onderling delen. Het is niet alleen schulden aanpakken. We maken mensen (zelf)redzamer. Samen met onze ketenpartners. Daarmee helpen we cliënten pas écht.”

“Ik wist niet dat het werken aan taal me zo goed zou doen”

Jony had vroeger moeite met grammatica en spelling. Ook vond ze het moeilijk om de boodschap uit een tekst te halen. Na het invullen van het screeningsinstrument Mesis en de Taalmeter bleek dat zij mogelijk laaggeletterd is. Nu volgt zij bij het roc een taal cursus. Sindsdien maakt ze minder taalfouten, is ze stukken zelfverzekerder en heeft meer energie gekregen om ook andere dingen op te pakken.

Taal cursus

“Het belangrijkste wat ik tijdens de taal cursus heb geleerd, is dat ik wél kan lezen en schrijven,” vertelt Jony. “Door te oefenen gaat het steeds beter. Dat geeft zoveel positieve energie dat het ook motiveert om andere dingen op te pakken. Het helpt me ook in mijn werk. Ik werk in de horeca in de keuken en droom om zelfstandig kok te worden. Als ik bepaalde begrippen moet kennen of iets moet opschrijven was ik eerst bang om fouten te maken. Ik schaamde me dat ik niet goed kon lezen en schrijven. Door de taal cursus gaat dat nu veel beter. Ik heb zelfs de stap gemaakt om bij mijn werkgever te solliciteren voor een baan als kok”.

Zelfverzekerder

“Natuurlijk kom ik door de taal cursus alleen niet van mijn schulden af. Maar de lessen zorgen er wel voor dat ik zelfverzekerder ben, voor mezelf durf op te komen en een beter gevoel over mezelf heb. En dat is belangrijk, want juist als je in de schulden zit heb je het gevoel dat je faalt,” vervolgt ze. “Ik wist niet dat werken aan taal me zo goed zou doen. Weet je wat het is? Zonder begin is er ook geen eind. Dus als je aan jezelf en je schulden wilt werken, zul je onderaan moeten beginnen.”

3 Conclusies en aanbevelingen op basis van het technisch rapport

Lees- en rekenvaardigheden zijn onmisbaar voor wie een stabiele financiële situatie wil krijgen én houden. Mensen met financiële problemen hebben die vaardigheden vaak niet. Dit is ernstig, omdat het gebrek aan vaardigheden de oplossing voor hun schulden in de weg staat. Door vroeg te screenen op laaggeletterdheid, kunnen schuldhulpverleners en bewindvoerders cliënten met lage basisvaardigheden beter ondersteunen.

Screenen in de schuldhulpverlening

Uit eerder onderzoek blijkt dat er veel laaggeletterden zijn onder mensen met financiële problemen (o.a. Keizer, 2018; Madern, Jungmann & Van Geuns, 2016). Dit rapport (technisch gedeelte vanaf pagina 20) bevestigt dit wederom. 16,3 procent van de mensen krijgt op basis van de Taalmeter 1F een indicatie laaggeletterdheid. Uit landelijk onderzoek blijkt echter dat 2,6 procent van de Nederlandse bevolking (16-65 jaar) zeer laaggeletterd is (onder niveau 1F op taal; Buisman & Houtkoop, 2014). Aandacht voor laaggeletterden binnen schuldhulpverlening en bewindvoering is daarom hard nodig. Er is een direct verband tussen het beheersen van taal- en rekenvaardigheden en het beheersen van financiële vaardigheden. Medewerkers uit de schuldhulpverlening zien het belang van de aanpak van laaggeletterdheid vaak zelf ook. Toch screenen zij op dit moment (nog) niet systematisch op laaggeletterdheid. Een reden hiervoor is de tijdsdruk die zij ervaren in hun werk.

Leesvaardigheid en financiële vaardigheden binnen Mesis zijn indicatoren voor laaggeletterdheid

Uit het onderzoek beschreven in het technisch rapport blijkt dat er samenhang is tussen de leesoefening uit Mesis en de vragen die gaan over financiële vaardigheden (zie bijlage 4 en 5 voor de vragen). Beide onderdelen lijken goede indicatoren te zijn voor laaggeletterdheid. Voor twee groepen kan in kaart worden gebracht of mensen mogelijk laaggeletterdheid zijn, waarbij het dan specifiek gaat om moeite hebben met de vaardigheid lezen:

- mensen die laag scoren bij de leesoefening
- mensen die laag scoren bij de vragen over financiële vaardigheden én midden of hoog scoren bij de leesoefening.

Ter controle is onderzocht of deze twee onderdelen een relatie laten zien met de Taalmeter 1F. Duidelijk werd dat er een significante relatie bestaat tussen de totaalscore van de Taalmeter 1F en de Mesis-leesoefening en vragen over financiële vaardigheden. Dit bevestigt opnieuw dat deze twee onderdelen uit Mesis een goede indicator zijn voor laaggeletterdheid.

Mesis vervangt niet de Taalmeter

Het onderzoek laat zien dat de combinatie van de leesoefening en de vragen over financiële vaardigheden kunnen aantonen dat iemand mogelijk laaggeletterd is. Mesis kan de Taalmeter echter niet vervangen. Reden hiervoor is dat mensen met een taalniveau tussen 1F en 2F via Mesis (nog) niet worden opgespoord. Volgens de overheid zijn zij echter wél laaggeletterd. Daarom is ons advies dat consulenten iedereen met een opleidingsniveau lager dan mbo 3 (en mogelijk zelfs mbo 4) screent met een Taalmeter 2F. Op basis van die screening kunnen dezelfde stappen worden doorlopen zoals hieronder beschreven voor de twee groepen die aan de hand van Mesis worden opgespoord. Daarnaast is het belangrijk te benoemen dat het met Mesis (nog) niet duidelijk wordt of mensen moeite hebben met rekenen en/of digitale vaardigheden.

Aanbevelingen voor consulenten

Op basis van het onderzoek geven wij onderstaande adviezen. Deze zijn gericht op een structurele aanpak van laaggeletterdheid binnen schuldhulpverlening.

Wanneer in actie komen?

Op basis van scores uit Mesis kan de consulent de volgende stappen zetten:

In gesprek

Als iemand mogelijk laaggeletterd is, is dit reden voor een gesprek. Het is belangrijk te zorgen voor een veilige omgeving en de situatie zoveel mogelijk te normaliseren. Dit kan bijvoorbeeld door duidelijk te maken dat het heel gewoon is dat mensen zich een leven lang blijven ontwikkelen. Het is een goed moment om aan te geven dat de lage taalvaardigheid mogelijk ook invloed heeft op de financiële situatie. Samen kunnen consulent en cliënt bepalen wat de *leerbehoefte* is. En welke *ondersteuning* nodig is om een leertraject succesvol te doorlopen. Meestal is het verbeteren van de taalvaardigheid niet het doel, maar een noodzakelijke stap in het bereiken van praktische doelen. Denk aan het kunnen invullen van formulieren, het schrijven van een sollicitatiebrief of het kunnen gebruiken van Digi-D. Het is ook van belang te bepalen of er bij de cliënt sprake is van overmatige stress. Stress bepaalt of de cliënt nu al aan de slag kan met het verbeteren van zijn basisvaardigheden. Tot slot is het noodzakelijk in het gesprek altijd expliciet te benoemen dat de uitkomst van Mesis en/of de Taalmeter geen invloed heeft op het schuldhulptraject.

Digitale vaardigheden

Mesis wordt digitaal ingevuld. Dit betekent dat iemand digitaal vaardig genoeg moet zijn. De kans op onvoldoende digitale vaardigheden is bij laaggeletterden ongeveer drie keer zo groot als bij niet-laaggeletterden (Baay, Buisman & Houtkoop, 2015). Vraag na het invullen aan de cliënt hoe het is gegaan. Had hij moeite met invullen op de computer. Was er hulp bij nodig?

Leerbaarheid

Binnen Mesis wordt ook de leerbaarheid van cliënten bekeken. Het is van belang om te beseffen dat bij een beperkte of afwezige leerbaarheid het eventuele tekort aan leesvaardigheid gecompenseerd moet worden. Denk aan de inzet van een maatje, budgetbeheer of beschermingsbewind.

Extra screenen bij twijfel

Soms wordt in het gesprek onvoldoende duidelijk of de cliënt moeite heeft met taal. Doe in dat geval een extra screening met de Taalmeter. We adviseren om voor deze extra screening Taalmeter 2F¹ te gebruiken. Organisaties die geen gebruik maken van Mesis raden wij aan voor alle cliënten met een opleidingsniveau onder mbo 3 (of zelfs mbo 4) een gevalideerd screeningsinstrument voor laaggeletterdheid in te zetten.

¹ Zie <http://basismeters.nl> voor informatie over alle screeningsinstrumenten op gebied van laaggeletterdheid

Volg onderstaande stappen om ervoor te zorgen dat in de organisatie structureel wordt gescreend:

- Neem screenen op in het beleid.
- Wijs een screeningsmoment aan in het werkproces.
- Zorg dat medewerkers de juiste kennis en vaardigheden hebben, zodat zij weten hoe ze laaggeletterdheid kunnen herkennen, bespreekbaar maken en hun communicatie en hulpverlening aan te passen.

Maatwerk bieden: maak hulpverlening toegankelijk en communiceer in begrijpelijke taal

Wanneer iemand moeite heeft met taal vraagt dit om extra aandacht en ondersteuning.

Communiceer eenvoudig en geef hulp op maat. Zo zorg je dat de cliënt de informatie begrijpt, niet uitvalt en de zelfredzaamheid wordt vergroot. Veel brieven en e-mails zijn erg lang, bevatten veel vaktaal en (te) veel informatie. Gebruik eenvoudige woorden, korte zinnen en ga na of de informatie goed is overgekomen. Gebruik bijvoorbeeld de terugvraagmethode of illustraties ter ondersteuning van teksten. Telefonisch contact, spreekuren of huisbezoek leveren vaak meer op dan het sturen van een brief of e-mail. Houd er rekening mee dat voor laaggeletterde cliënten vaak meer tijd, begeleiding en persoonlijk contact nodig is.

Toolkit 'Blijf in verbinding met laaggeletterden' (Schouwers eronder)

De Toolkit 'Blijf in verbinding met laaggeletterden' helpt bij het gesprek met laaggeletterde cliënten. De toolkit bevat (achtergrond)informatie over laaggeletterdheid, praktische tips en losse kaarten met afbeeldingen om afspraken te maken en de schuldhulpverlening eenvoudiger te kunnen uitleggen. De toolkit is te vinden op de website van [Schouwers Eronder](#).

Gesprekss Kompas laaggeletterdheid – thema: schulden en armoede

Het gesprekss Kompas laaggeletterdheid geeft professionals en beleidsmakers binnen de schuldhulpverlening praktische tips voor het herkennen, bereiken en activeren van laaggeletterden. Het gesprekss Kompas biedt ook handvatten voor het aanspreken van de doelgroep op een goede manier en op het juiste moment. In het gesprekss Kompas staan ook tips over het aanbod voor cliënten die hun vaardigheden willen verbeteren. Een voorbeeld van dit Gesprekss Kompas is te vinden op de website van [Stichting Lezen en Schrijven](#).

Handreikingen voor schuldhulpverleners, bewindvoerders en incassomedewerkers

De Hogeschool van Amsterdam (HvA) heeft beschreven welke problemen mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) hebben als het gaat om administratie en omgaan met geld. En hoe hiermee het beste rekening kan worden gehouden door hulpverleners. LVB en laaggeletterdheid zijn twee verschillende dingen, maar professionals en vrijwilligers hebben

hierover vaak vergelijkbare vragen. De HvA stelde verschillende handreikingen op voor onder andere schuldhulpverleners, bewindvoerders en incassomedewerkers.

Verbeteren van basisvaardigheden: verwijs door voor extra hulp

In bijna elke gemeente is praktische ondersteuning beschikbaar voor mensen die moeite hebben met, bijvoorbeeld het lezen van een brief, het invullen van formulieren of het maken van simpele berekeningen. Zij kunnen met hun vragen terecht bij formulierenbrigades of financiële spreekuren. Of hulp vragen van vrijwilligers die helpen met thuisadministratie. Het is belangrijk dat consulenten dit soort hulp actief onder de aandacht brengen bij cliënten die dit nodig hebben.

Het is belangrijk cliënten te verwijzen naar het juiste aanbod zodat zij hun basisvaardigheden kunnen vergroten. Uiteindelijk moeten zij in de toekomst zelf hun financiële situatie stabiel kunnen houden en schulden voorkomen. Doe dat als de stress die (acute) financiële problemen met zich meebrengen is afgenomen. Op dat moment hebben cliënten meer rust en kunnen ze vaak beter vooruitdenken. Dit kan bijvoorbeeld wanneer budgetbeheer wordt ingezet, de schuldhulpregeling wordt opgestart of in de nazorgfase van het traject.

Als cliënten aan de slag willen met het verbeteren van hun financiële en/of basisvaardigheden zijn er verschillende mogelijkheden waarnaar de consultant hen kan doorverwijzen. Het aanbod loopt uiteen van taalcursussen in een groep tot begeleiding door getrainde vrijwilligers die gebruik maken van lesmateriaal in begrijpelijke taal. Voor goede doorverwijzing naar aanbod dat past bij de leerbehoefte van de cliënt is het belangrijk dat consulenten goed op de hoogte zijn van het aanbod in de buurt.

Aanbevelingen voor de overheid

De overheid vindt het belangrijk dat mensen zich financieel kunnen redden. Zij spant zich daarom in voor het verminderen van laaggeletterdheid en het vergroten van de financiële geletterdheid in Nederland. Het is belangrijk dat de overheid zorgt voor een goed plaatselijk onderwijsaanbod voor volwassenen, dat verbonden is met het sociaal domein. Dat aanbod maakt het aan de ene kant mogelijk dat elke volwassene in zijn eigen omgeving lessen kan volgen. En het zorgt er aan de andere kant ook voor dat consulenten schuldhulpverlening hun cliënten beter kunnen helpen door hen gemakkelijk te kunnen doorverwijzen.

De overheid moet de schuldhulpverlening steunen bij het realiseren van een aanpak van laaggeletterdheid binnen de schuldhulpverlening. Om te zorgen dat de hulpverlening nog beter aansluit en helpt bij het financieel zelfredzaam worden van mensen. Om een hulpverleningstraject succesvol te kunnen afronden en om nieuwe schulden te voorkomen, ook na het afronden van de schuldregeling. Laaggeletterden met schulden hebben daarbij extra aandacht en ondersteuning nodig. Dat vraagt extra tijd en ruimte van professionals. En dat kost geld en moet geregeld

worden. Gemeenten hebben de regie over de aanpak laaggeletterdheid. Zij kunnen dit samen met maatschappelijke organisaties regelen. Middels beleidskaders en aanbestedingen kunnen zij (prestatie)afspraken maken over mogelijkheden en geld om laaggeletterdheid effectief te verminderen.

De overheid kan zich ook inspannen om laaggeletterdheid een plek te geven in het curriculum van (post)initiële opleidingen en bij- en nascholing voor schuldhulpverleners. Op deze manier worden zowel beginnende als ervaren consulenten zich bewust van de problematiek en leren zij hoe hiermee om te gaan.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek is nodig om te kijken of en hoe het toepassen van ons advies in de praktijk werk. Het is belangrijk helder te krijgen of de consulenten met de aanbevelingen kunnen werken en wat het resultaat ervan is.

Een mogelijkheid voor vervolgonderzoek is een praktijkgericht onderzoek, waarbij consulenten Mesis én de Taalmeter gebruiken. Een dergelijk onderzoek kan inzicht geven in:

- hoe het stappenplan werkt
- welke problemen erbij komen kijken
- wat het cliënten, consulenten en organisaties oplevert.

Het onderzoek kan inzicht geven in het aantal verwijzingen naar lesaanbod. Maar het levert ook inzicht in andere gevolgen van deze aanpak. Denk bijvoorbeeld aan verhoogde sensitiviteit van consulenten, begrijpelijker communiceren en aanpassing van hulpverlening. Of aan een hogere tevredenheid bij de client en minder uitval gedurende het hulpverleningstraject.

Zoals uit de conclusies en aanbevelingen blijkt, is het aannemelijk dat in veel gevallen naast Mesis ook de Taalmeter gebruikt moet worden. Vervolgonderzoek is nodig. Hierbij onderzoeken we onder welke voorwaarden direct *via* Mesis een gevalideerde taalscreening uitgevoerd kan worden voor groepen die een risico lopen laaggeletterd zijn. Ook moet worden vastgesteld om welke risicogroepen het gaat en hoe zij in Mesis kunnen worden onderscheiden.

Samenvattend

Onder de cliënten van schuldhulpverlening zijn veel mensen die mogelijk laaggeletterd zijn. Het is belangrijk dat consulenten hiervoor voldoende aandacht hebben door:

- laaggeletterdheid vroeg te herkennen,
- te communiceren in begrijpelijke taal (maximaal niveau 2F),
- dienstverlening toegankelijk te maken
- cliënten te wijzen op het lesaanbod, waarmee zij hun financiële en basisvaardigheden kunnen verbeteren.

Voor Stichting Lezen en Schrijven en Stichting Mesis bevestigen de uitkomsten van dit onderzoek dat Mesis – eventueel samen met de Taalmeter – kan worden ingezet om te bepalen of cliënten mogelijk laaggeletterd zijn. Door het screenen op laaggeletterdheid structureel op te nemen in werkprocessen, intakeformulieren en hulpverleningsplannen wordt het mogelijk meer laaggeletterden te bereiken en te helpen. Iedereen heeft het recht om volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving. Basisvaardigheden zijn daarvoor onmisbaar.

Advies en ondersteuning

Stichting Lezen en Schrijven biedt organisaties die aan de slag willen met de aanpak van laaggeletterdheid advies over:

- de inzet van Basismeters (voor meer informatie zie basismeters.nl)
- toegankelijke dienstverlening en eenvoudige communicatie
- feiten, cijfers en onderzoek over laaggeletterdheid
- workshops en trainingen over het herkennen en bespreekbaar maken van laaggeletterdheid
- praktijkervaringen van organisaties die u voorgingen
- lesmateriaal in begrijpelijke taal, over financiële onderwerpen
- het realiseren van samenwerking met het plaatselijke taalnetwerk

Stichting Lezen en Schrijven is bereikbaar via info@lezenenschrijven.nl

4 Technisch rapport: Traceren van laaggeletterdheid met het instrumentarium van Mesis

Prof. Dr. Maurice de Greef i.s.m. Prof. Dr. Liesbeth De Donder
Vrije Universiteit Brussel

Inleiding

Volgens het European Consumer Payment Report 2019 (Intrum, 2019) staat Nederland slechts op de 12e positie (van 24) en scoren we iets hoger dan gemiddeld op de schaal van financieel welzijn in Europa. Daarnaast blijkt dat slechts 40% van de inwoners in Nederland voldoende basale financiële vaardigheden hebben (Van Rooij et al., 2011). Een nuancering hierbij is dat een grotere groep mensen wel voldoende financieel vaardig is op één specifiek onderdeel zoals inflatie, gecijferdheid of samengestelde rente.

Uit verschillende studies blijkt dat er specifieke groepen zijn die minder financiële vaardigheden hebben (Almenberg & Säve-Söderbergh, 2011; Arrondel et al., 2013; Boisclair et al., 2015), zoals:

- jongeren (15,6 tot 29,7%);
- mensen met een lage vooropleiding (3,8 tot 23,5%);
- minderheden (31,8%);
- ouderen (12,1 tot 45,7%);
- vrouwen (13,6 tot 32,9%).

Daarnaast blijkt dat mensen met lagere financiële vaardigheden:

- minder snel een helder gedefinieerd financieel plan voorbereiden (Arrondel et al., 2013);
- gewoonweg meer financiële geschillen ervaren (Shen et al., 2016);
- twee keer zo hoge kosten bij het afsluiten van een hypotheek en bij het gebruik van een creditkaart hebben (Huston, 2012);
- minder snel geneigd zijn hun pensioen te plannen (Bucher-Koenen & Lusardi, 2011).

Door een laag niveau van financiële vaardigheden kan iemands kredietwaardigheid in de problemen komen, waardoor een te zware schuldenlast en faillissement het gevolg kunnen zijn (Ali et al., 2014). Dit laat zien dat hoe beter iemand zijn financiële vaardigheden beheerst, hoe beter zijn financiële planning en financiële tevredenheid zijn.

Het beheersen van taal- en rekenvaardigheden lijkt samen te hangen met het beheersen van financiële vaardigheden. Zo concluderen Madern et al., (2016) dat de mensen die moeite hebben met rekenen of lezen oververtegenwoordigd zijn onder schuldenaren bij wie het screeningsinstrument Mesis is afgenomen. Ook wordt in dat onderzoek duidelijk, dat

schuldenaren die laag scoren op het lees- en rekenonderdeel vaker de overtuiging hebben dat schulden maken onvermijdelijk is en dat het hebben van schulden normaal is. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Keizer (2018) dat mensen met financiële problemen vaker een lagere leesvaardigheid hebben. 50,3% van de onderzochte mensen bij Kredietbank Nederland en Syncasso heeft moeite met lezen op niveau 2F. Geletterdheid en financiële vaardigheid hangen dus met elkaar samen. Daardoor kunnen mensen, die problemen hebben met financiën (zoals schulden) ook problemen hebben met hun taalvaardigheid (en onder de noemer laaggeletterd vallen).

Laaggeletterd

2,5 miljoen Nederlanders van 16 jaar en ouder hebben grote moeite met lezen, schrijven en/of rekenen. Zij zijn laaggeletterd (Algemene Rekenkamer, 2016). Vaak hebben zij ook moeite met digitale vaardigheden. Men spreekt van laaggeletterdheid als iemand niet het volwaardige taal- en/of rekenniveau heeft om mee te doen in de samenleving. Dit niveau is door de overheid gesteld op het niveau 2F.

De Stichting Beheer en Ontwikkeling Instrumenten ondersteuning vakmanschap sociaal domein (hierna kortweg Mesis) heeft in samenwerking met Stichting Lezen en Schrijven en de Kredietbank Limburg onderzocht of er door middel van de inzet van het screeningsinstrument van Mesis bij de poort van schuldhulpverlening en beschermingsbewind indicaties verkregen kunnen worden voor de aanwezigheid van laaggeletterdheid bij de betrokkenen. Stichting Mesis heeft een digitale tool ontwikkeld om cliënten met grote schuldenproblematiek te screenen zodat inzichtelijk wordt in welke mate zij in staat zijn om duurzaam en stabiel financieel gedrag te (gaan) vertonen. Aan de hand van de inhoud van dat screeningsinstrument Mesis is geanalyseerd of (een deel van) deze mensen mogelijk ook laaggeletterd is/zijn. De onderzoeksvraag is of en zo ja hoe met het bestaande screeningsinstrument Mesis potentiële laaggeletterden getraceerd kunnen worden. In dit onderzoek is de relatie tussen schulden en laaggeletterdheid nader bekeken. Het doel daarbij is in hoeverre een bestaand instrumentarium ondersteunend kan zijn bij het traceren van laaggeletterdheid.

Onderzoeksmethode

Om te bekijken in hoeverre Mesis ondersteunend kan zijn bij het traceren van laaggeletterdheid is dit onderzoek opgesplitst in twee fases:

Fase 1: Bepalen van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument Mesis.

Fase 2: Vergelijking van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument Mesis met inzet van de Taalmeter 1F.

Fase 1: Bepalen van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument

Mesis.

Om te bepalen welke indicatoren van laaggeletterdheid er zijn binnen Mesis is allereerst het instrument nader bekeken aan de hand van bestaande literatuur. Nadat er indicatoren gevonden zijn, is per indicator gekeken of deze een significante relatie heeft met andere kenmerken (waaronder sociodemografische kenmerken en levensomstandigheden) van de mensen, die hebben deelgenomen aan het onderzoek. Hiervoor is in het voorjaar van 2018 onder 925 mensen van 18 jaar en ouder het screeningsinstrument van Mesis afgenomen. Er is 1 meetmoment geweest.

Data-analyse

Om binnen fase 1 in kaart te brengen welke variabelen van het screeningsinstrument de mate van laaggeletterdheid in kaart kan brengen zijn vier subfases in de analyses doorlopen, te weten:

- **Fase 1A:** Bepalen van mogelijke indicatoren.
Dit is gebeurd op basis van theoretische gronden.
- **Fase 1B:** Bepalen van differentiatiekracht van mogelijke indicatoren.
Dit is gebeurd middels non-parametrische correlatieanalyses door het toepassen van de Mann-Whitney test, de Kruskal Wallis test en de Spearmanss Rho test in SPSS 25.0.
- **Fase 1C:** Vaststellen van belangrijkste indicatoren voor laaggeletterdheid.
Dit is gebeurd via een factoranalyse via SPSS 25.0.
- **Fase 1D:** Bepalen van hoogte per indicator van laaggeletterdheid.
Dit is gebeurd via een twee-staps clusteranalyse en het maken van kruistabellen in SPSS 25.0.

Screeningsinstrument Mesis

Het screeningsinstrument Mesis is een digitale tool die wordt ingezet in de schuldhulpverlening en bij beschermingsbewind om een aantal relevante gedragsaspecten van mensen die met één van beide sectoren te maken krijgen in kaart brengen. Aan de hand van een groot aantal vragen worden concepten als motivatie, zelfregie gedrag en vaardigheden alsmede leerbaarheid beschreven. Het beantwoorden kost de client gemiddeld twintig á dertig minuten. De antwoorden die de cliënt geeft, worden verwerkt en gecombineerd in een overzichtelijke rapportage voor de professionals, een zogenaamde *output*. Deze output geeft inzicht in de mate waarin de client in staat is om duurzaam en stabiel financieel gedrag te (gaan) vertonen. Professionals in de schuldhulpverlening en beschermingsbewind kunnen aan de hand van deze output een beter gesprek voeren met hun cliënten om in overleg het meest passende traject te bepalen.

Met het screeningsinstrument Mesis zijn diverse kenmerken in kaart gebracht, te weten:

- Socio-demografische kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, hoogste vooropleiding, het hebben van een baan in kaart gebracht en dergelijke.

- Vragen omtrent het omgaan met geld en gedrag en houding ten opzichte van financiën waaronder dus ook schulden.
- Vragen omtrent zelfregie met betrekking tot schulden.
- Vragen omtrent overtuiging met betrekking tot schulden.
- Vragen omtrent motivatie met betrekking tot schulden.
- Vragen omtrent het verkrijgen van hulp.
- Vragen omtrent inkomen.
- Vragen omtrent het hebben en de aard en hoogte van schulden.
- Vragen op basis van opdrachten in de categorieën analogieën, getallen en ordenen om de mate van leerbaarheid in kaart te brengen.
- Multiple choice vragen aan de hand van een tekst om de vaardigheid van lezen in kaart te brengen.
- Vragen op basis van sommen om de vaardigheid van rekenen in kaart te brengen.
- Vragen om de financiële vaardigheden in kaart te brengen op verschillende niveaus.

Twee van de bovengenoemde kenmerken vragen om wat extra uitleg voor dit onderzoek: financiële vaardigheden en leesvaardigheid.

Financiële vaardigheden

Binnen de vragen over het omgaan met geld en gedrag en houding ten opzichte van financiën waaronder dus ook schulden wordt gekeken naar de financiële vaardigheid van mensen. De variabele financiële vaardigheden bestaat uit drie niveaus: niveau 1, niveau 2 en niveau 3. Voor de financiële vaardigheden worden per niveau steeds twee groepen weergegeven (financiële vaardigheden groep 1 en financiële vaardigheden groep 2). Door randomisatie krijgen mensen namelijk de ene keer de vragen van groep 1 en de ander keer de vragen van groep 2 voorgelegd. Om een indruk te geven van de vragen voor financiële vaardigheden zijn in bijlage 4 de vragen voor financiële vaardigheden niveau 1 weergegeven.

Leesvaardigheid

Bij het onderdeel leesvaardigheid krijgen de deelnemers multiple choice vragen aan de hand van een tekst om de vaardigheid van lezen in kaart te brengen. Dit onderdeel van Mesis is ontwikkeld door Bureau ICE. De leestest in het screeningsinstrument is niet gevalideerd. De leestest is een tekst op taalniveau A2². Degene die de Mesis-screening invult, krijgt een stuk tekst te lezen en moet daar drie multiple choice vragen over beantwoorden. Wanneer iemand laag scoort op de variabele lezen (score

² Voor Nederlandstaligen worden de Standaarden en eindtermen van (Instroom, 1F, 2F) gebruikt. Voor anderstaligen bestaat het Raamwerk NT2 (A1, A2, B1, B2, C1). De Standaarden en eindtermen van en het Raamwerk NT2 worden vaak door elkaar gebruikt. Ze lijken sterk op elkaar, maar ze zijn niet hetzelfde. Het verschil heeft onder meer te maken met het woordenschatniveau en de kennis van Nederlandse situaties (op beiden scores Nederlandstaligen meestal hoger dan anderstaligen).

0 of 1) hoeft hij/zij de rest van het screeningsinstrument van Mesis niet in te vullen. Om een indruk te geven van de vragen voor leesvaardigheid zijn in bijlage 5 de vragen weergegeven.

Fase 2: Vergelijking van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument Mesis met inzet van de Taalmeter 1F

Aan de hand van de gevonden indicatoren uit fase 1 is in kaart gebracht in hoeverre er een relatie is met het screeningsinstrument gericht op laaggeletterdheid. Hiervoor is in 2018 en 2019 bij Kredietbank Limburg onder 352 mensen van 18 jaar en ouder het screeningsinstrument van Mesis afgenomen en onder 263 mensen een Taalmeter 1F (waarvan 16.3% een indicatie had, dat men mogelijk moeite heeft met lezen op taalniveau 1F). Na het samenvoegen van de bestanden bleken er voor 134 deelnemers valide gekoppelde resultaten beschikbaar te zijn (waarvan 9% indicatie had, dat men mogelijk moeite heeft met lezen op taalniveau 1F). De analyse is over deze kleinere groep gedaan, vanwege het feit dat niet iedereen gekoppeld kon worden op basis van de beschikbare informatie.

Taalmeter

De Taalmeter 1F is een gevalideerd screeningsinstrument van Stichting Lezen en Schrijven om te bepalen of iemand zich in een risicogroep voor laaggeletterdheid bevindt. De Taalmeter geeft een indicatie voor het niveau 1F. Dit niveau komt overeen met het streefniveau aan het eind van het basisonderwijs. De Taalmeter 1F bestaat uit 24 meerkeuzevragen die door de deelnemer binnen 12 minuten moeten worden ingevuld. Een score van 18 of lager geeft een indicatie dat de deelnemer waarschijnlijk moeite heeft met lezen; bij deze score krijgt de deelnemer een 'indicatie laaggeletterdheid' als uitkomst van de Taalmeter. Hiermee is laaggeletterdheid niet officieel vastgesteld; de indicatie geeft aan dat de persoon waarschijnlijk moeite heeft met lezen op niveau 1F en dus in de risicogroep voor laaggeletterdheid valt.

In Nederland dient iedere inwoner op het niveau 2F te kunnen lezen. Daarom heeft Stichting Lezen en Schrijven ook een Taalmeter 2F. De Taalmeter 2F geeft via een gevalideerd screeningsinstrument een indicatie op het niveau 2F. De Taalmeter 2F bestaat uit 24 vragen die door de deelnemer in 15 minuten ingevuld dient te worden. Ook al is er ook een Taalmeter op niveau 2F, is er om praktische redenen van moeilijkheidsniveau toch voor gekozen om alle deelnemers uit fase 2 van dit onderzoek de Taalmeter 1F te laten maken.

Data-analyse

Voor het analyseren van fase 2 is een vergelijking gemaakt tussen de scoring op het screeningsinstrument van Mesis en de scoring op de Taalmeter 1F. Dit om de congruente validiteit van de indicatoren van laaggeletterdheid voor het screeningsinstrument van Mesis vast

te stellen. Om dit te doen vergelijkt men scores van een test die een soortgelijke eigenschap kan meten. Binnen dit onderzoek is de score op de Taalmeter 1F (0-24) meegenomen als variabele om de correlatie met de indicatoren van het screeningsinstrument van Mesis te vergelijken. Dit is als volgt gerealiseerd:

- **Fase 2:** Vergelijking indicatoren laaggeletterdheid met Taalmeter 1F
Dit is gebeurd middels non-parametrische correlatieanalyses door het toepassen van de Spearmanss Rho test in SPSS 25.0.

Resultaten

De resultaten van dit onderzoek worden hieronder per fase besproken.

Fase 1: Bepalen van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument Mesis

Fase 1A: Bepalen van mogelijke indicatoren

Om te bepalen wat mogelijke indicatoren van laaggeletterdheid zijn binnen het screeningsinstrument Mesis is gekeken naar welke variabelen van het screeningsinstrument Mesis een relatie hebben met het ondervinden van taalproblemen. Op basis van het Europese PIAAC-onderzoek (Programme for the International Assessment of Adult Competencies), dat de kernvaardigheden voor werk en leven onder (jong-)volwassenen in kaart brengt, wordt duidelijk dat rekenen en taal twee basale kernvaardigheden zijn, die mede kunnen aangeven of inwoners voldoende basisvaardigheden hebben (Buisman et al., 2013). Daarnaast werd eerder in de inleiding van het technisch rapport aangegeven dat laaggeletterdheid kan samenhangen met de mate van financiële vaardigheden. Ook het in kaart brengen van de financiële vaardigheid kan iets over de basale vaardigheden van mensen zeggen, zoals de basale vaardigheid om je eigen financiën te kunnen beheren. Ten derde kan ook de vaardigheid van het leren zelf van invloed zijn op de basisvaardigheden van mensen (De Greef et al., 2009). Om die reden is ervoor gekozen om ook naar de leerbaarheid van de mensen te kijken.

Op basis van het bovenstaande beschreven literatuur zijn er 4 soorten beïnvloedbare indicatoren (betreffende vaardigheden) in het screeningsinstrumentarium van Mesis die mogelijk iets kunnen zeggen over de mate van laaggeletterdheid van de mensen, te weten:

- **Lezen** (betreffende de introductievraag waar men op basis van een tekst antwoorden moet geven)
- **Rekenen**
- **Niveaus van financiële vaardigheid** (opgesplitst in 3 niveaus).
- **Leerbaarheid**

Deze 4 indicatoren worden gezien als mogelijke factoren voor het bepalen van de mate van laaggeletterdheid.

Fase 1B: Bepalen van differentiatiekracht van mogelijke indicatoren

De vraag is of de vooraf bepaalde indicatoren uit fase 1A ook een onderscheidend vermogen naar verschillende groepen (laaggeletterd versus hooggeletterd in relatie tot andere kenmerken) hebben. Daarom is in kaart gebracht of de 4 soorten indicatoren ook een onderscheidend vermogen en voldoende “kracht” hebben om subgroepen te definiëren.

Om die reden is per indicator geanalyseerd of deze een significante relatie heeft met andere kenmerken (waaronder socio-demografische kenmerken en levensomstandigheden) van de mensen, die hebben deelgenomen aan het onderzoek. Aan de hand van de analyses wordt duidelijk welke indicatoren met welk kenmerk een significante relatie heeft, zie bijlage 1.

Niveaus van financiële vaardigheden binnen Mesis

De variabele financiële vaardigheden bestaat uit drie niveaus: niveau 1, niveau 2 en niveau 3. Voor de financiële vaardigheden worden per niveau steeds twee groepen weergegeven (financiële vaardigheden groep 1 en financiële vaardigheden groep 2). Door randomisatie krijgen mensen namelijk de ene keer de vragen van groep 1 en de ander keer de vragen van groep 2 voorgelegd.

Om te bekijken of er verschil zit tussen de twee groepen financiële vaardigheden niveau 1 is aansluitend een extra analyse gedaan, waarbij beide groepen op financiële vaardigheden niveau 1 zijn samengevoegd. Dit bleek dezelfde resultaten op te leveren met uitzondering, dat er geen significante relatie met aanbod van hulp meer was.

Uit bijlage 1 wordt duidelijk, dat met name lezen en de financiële vaardigheden niveau 1 in de meeste gevallen een significante relatie met andere kenmerken hebben. Bij rekenen, financiële vaardigheden niveau 2 en 3 en leerbaarheid blijkt dat veel minder het geval te zijn.

Op basis van deze analyses kan gesteld worden dat financiële vaardigheden niveau 1 (voor de exacte vraagnummers zie bijlage 4) en lezen (voor de vragen zie bijlage 5) een onderscheidend vermogen hebben binnen het screeningsinstrument van Mesis.

Fase 1C: Vaststellen van belangrijkste indicatoren van laaggeletterdheid

Naast het in kaart brengen van de indicatoren op basis van literatuuronderzoek en de significante relatie van de indicatoren met verschillende deelnemerskenmerken, is ook een factoranalyse gerealiseerd. Binnen deze factoranalyse zijn zowel lezen, rekenen, leerbaarheid als financiële

vaardigheden niveau 1 samengevoegd. Dit is gedaan om vast te stellen of lezen en financiële vaardigheden bij elkaar horen (naast rekenen en leerbaarheid) en al dan niet samen een indicator voor laaggeletterdheid kunnen vormen.

Uit de geroteerde componentenmatrix (als onderdeel van de resultaten) wordt helder, dat rekenen en leerbaarheid bij elkaar passen (gebaseerd op een score < 0.5). Daarnaast passen lezen en financiële vaardigheden niveau 1 (gebaseerd op een score > 0.5) bij elkaar.

Factoranalyse

Een factoranalyse wordt gebruikt om te kijken of er onderliggende factoren zijn in variabelen of items. De factoranalyse kijkt naar onderliggende patronen en correlaties tussen de verschillende items. Een factoranalyse wordt toegepast wanneer men wil bekijken of bepaalde vragen samenhangen.

Uit deze analyse is gebleken dat zowel lezen als financiële vaardigheden niveau 1 in combinatie als mogelijke indicatoren voor laaggeletterdheid gehanteerd kunnen worden. Daarnaast lijken leerbaarheid en rekenen hetzelfde onderliggende construct te hebben. Gezien de resultaten uit fase 1B en fase 1C kunnen rekenen en leerbaarheid niet als mogelijke indicatoren aangemerkt worden in fase 1D.

Fase 1D: Bepalen van hoogte van indicator van laaggeletterdheid

Op basis van de eerdere fases werd duidelijk, dat lezen en financiële vaardigheden niveau 1 samenhangen met elkaar en een indicator kunnen zijn van geletterdheid binnen het screeningsinstrument van Mesis. De vervolgstap is de clusters van de indicatoren te bepalen. Dus hoe zijn de indicatoren onder te verdelen.

Middels een twee-staps clusteranalyse (betreffende de totale groep deelnemers uit fase 1) wordt duidelijk, dat:

- **Lezen** uit 3 clusters bestaat, te weten:
 - Laag: scores van 0 en 1 (4.6% van de mensen)
 - Midden: score van 2 (11.8% van de mensen)
 - Hoog: score van 3 (83.6% van de mensen)
- **Financiële vaardigheden niveau 1** uit 3 clusters bestaat, te weten:
 - Laag: scores van 1, 2 en 3 (7.5% van de mensen)
 - Midden: scores van 4 en 5 (35.0% van de mensen)
 - Hoog: scores van 6 en 7 (57.5% van de mensen)

Relatie financiële vaardigheden en lezen

In tabel 1 zijn de scores van deelnemers weergegeven op financiële vaardigheden en lezen. Uit de descriptieve gegevens blijkt – logischerwijs – dat de mensen die laag scoren op lezen een score 0 hebben op de vragen van financiële vaardigheden. Dit komt omdat mensen die 0 of 1 scoren op het kenmerk lezen binnen Mesis (cluster laag) uit de vragenlijst worden geleid (zie uitgebreide informatie over Mesis), hierdoor zullen zij de financiële vaardigheden vragen niet maken. Deze mensen zijn dus niet opgenomen in tabel 2. Dit betekent dus niet dat er geen mensen zijn geweest die een score van 0 of 1 hadden op lezen. Uit de clusteranalyse blijkt dat 4,6% van de mensen deze score hadden.

Tabel 1. Descriptieve gegevens van de variabelen financiële vaardigheden niveau 1 en lezen.

		Scores financiële vaardigheden niveau 1							Totaal
		1	2	3	4	5	6	7	
Scores Lezen	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	2	3	6	5	16	36	27	4	97
	3	3	7	36	76	150	249	177	698
Totaal		6	13	41	92	186	276	181	795

Overall resultaten fase 1

Uit fase 1 blijkt dat er op basis van literatuuronderzoek vier mogelijke indicatoren zijn voor laaggeletterdheid binnen het Mesis-instrument: lezen, rekenen, financiële vaardigheden en leerbaarheid. Na de analyses met de data blijken binnen Mesis vooral lezen en financiële vaardigheden niveau 1 een onderscheidend vermogen te hebben. Beide variabelen meten ook hetzelfde construct. Hierdoor is de conclusie dat de combinatie van lezen én financiële vaardigheden niveau 1 een mogelijke indicator is voor laaggeletterdheid. Beide indicatoren zijn onder te verdelen in drie clusters: laag, midden en hoog. Op basis van de resultaten uit alle subfases van fase 1 kan gesteld worden dat allereerst mensen die laag scoren op de indicator lezen mogelijk moeite met lezen hebben. Daarnaast blijkt dat als men midden of hoog scoort op de variabele lezen, maar laag op financiële vaardigheden niveau 1, men alsnog het risico loopt moeite met lezen te hebben.

Check consequenties update vragen screeningsinstrument van Mesis

Mesis heeft in het najaar van 2018 een aantal vragen uit het screeningsinstrument verwijderd. Dit betrof vragen van de variabele financiële vaardigheden niveau 1, 2 en 3. Naar aanleiding

hiervan is gekeken of verwijdering van deze vragen consequenties heeft voor de voorspellende waarde van laaggeletterdheid. Aangezien slechts niveau 1 van de variabele financiële vaardigheden hiervoor van betekenis was zijn hiervoor enkel voor de wijziging van de variabele van niveau 1 (voor zowel groep 1 als groep 2) nieuwe analyses gemaakt. Hiervoor is in kaart gebracht of voor de kenmerken van de doelgroep die in de vorige analyses reeds een significante relatie met financiële vaardigheden niveau 1 aantoonde, nog steeds een significante relatie bestond. Bijlage 2 maakt inzichtelijk welke indicator met welk kenmerk een significante relatie heeft als vragen 1 en 33 verwijderd worden. De roze cel laat zien, dat na verwijdering van deze vragen er enkel geen significante relatie met het kenmerk overtuiging voor groep 2 is. Als alle andere voorgestelde vragen van financiële vaardigheden niveau 1 ook verwijderd worden, wordt uit de analyses duidelijk dat er meer relaties niet meer significant zijn. Ondanks dat correlatieanalyses toch een verband tussen lezen en financiële vaardigheden niveau 1 laten zien en dat een tweestaps-clusteranalyse aantoont, dat financiële vaardigheden niveau 1 nog steeds uit 3 clusters bestaat, wordt de voorspellende kracht wel minder als alle voorgestelde vragen geschrapt worden. Daarom lijkt het niet verstandig om alle vragen betreffende niveau 1 te minimaliseren. Na de analyses wordt duidelijk dat vraag 3, 5, 10 en 20 van financiële vaardigheden gehandhaafd moeten blijven om de voorspellende waarde voor laaggeletterdheid te kunnen behouden.³

Fase 2: Vergelijking indicatoren laaggeletterdheid met Taalmeter 1F

In fase 1 is binnen Mesis geanalyseerd wat mogelijke indicatoren voor laaggeletterd zijn op basis van de resultaten van het screeningsinstrument van Mesis. Om deze inhoud te kunnen bevestigen zijn deze indicatoren vergeleken met de Taalmeter 1F, een screeningsinstrument, dat een indicatie geeft op het gebied van laaggeletterdheid.

Onder een nieuwe groep deelnemers (cliënten van Kredietbank Limburg) zijn beide instrumenten afgenomen, waarbij de scores op lezen en financiële vaardigheid 1 zijn vergeleken met de scores op de Taalmeter 1F. Voor de volledigheid is dat ook gedaan voor de scores van rekenen en leerbaarheid van Mesis met de scores op Taalmeter 1F.

³ Zoals hiervoor al is aangegeven zijn in Mesis een aantal vragen geschrapt (1, 3, 5, 10, 11, 16, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 31, 32, 33 en VD01³), omdat deze voor het 'meten' van financiële vaardigheden geen toegevoegde waarde hadden. Nu blijkt dat ze voor het indiceren van taalproblemen wel van betekenis zijn, zal Mesis deze vragen terugplaatsen. Nader zal onderzocht worden wat een goede plaats in de Mesis-vragenlijst is om dat te doen. Tevens zal dan bezien worden hoe deze 'maat' van financiële vaardigheden aangeduid kan worden. De aanduiding 'niveau 1' bleek namelijk in analyses uitgevoerd binnen de Mesis-organisatie niet te passen. Er was geen hiërarchische verhouding tussen de verschillende oorspronkelijk onderscheiden groepen/niveaus vragen.

Veranderde analyse

Binnen dit onderzoek wilde we kijken in hoeverre mensen die een indicatie kregen op de Taalmeter 1F ook laag scoorde op de variabele lezen en financiële vaardigheden 1 binnen het Mesis-instrument. Hierdoor zou je twee groepen (wel of geen indicatie) met elkaar kunnen vergelijken. Op basis van het aantal afgenomen Taalmeter 1F en de te kleine onderzoekspopulatie van mensen met een indicatie was deze analyse echter niet mogelijk. De analyse is daarom aangepast en de score van de Taalmeter 1 (0-24) is als continue variabele meegenomen. Op basis hiervan kan men iets zeggen over de mate van geletterdheid. Vervolgonderzoek met grotere onderzoekspopulaties zou een optie zijn om deze twee groepen (wel of geen indicatie laaggeletterdheid) te vergelijken met Mesis.

Uit de analyses blijkt dat er een significante relatie is tussen financiële vaardigheden niveau 1 van van Mesis en de scores op Taalmeter 1F, zie bijlage 3. Ook blijkt er een significante relatie te zijn tussen de variabele lezen van Mesis en de scores op Taalmeter 1F. Verder blijkt dat er ook een significante relatie is tussen de scores op de variabele leerbaarheid van het screeningsinstrument van Mesis en de scores op Taalmeter 1F. Er werd geen significante relatie gevonden tussen de scores op de variabele rekenen van Mesis met de scores op Taalmeter 1F.

Op basis van deze resultaten is er een evenredige effect van de twee indicatoren uit Mesis (lezen en financiële vaardigheden) op de Taalmeter 1F gevonden. Dit laat nogmaals zien dat de twee indicatoren een sterke voorspeller van geletterdheid zijn.

Conclusies en discussie

Binnen dit onderzoek wilden we bekijken of er door middel van de inzet van het screeningsinstrument van Mesis bij de poort van schuldhulpverlening en beschermingsbewind indicaties verkregen kunnen worden voor de aanwezigheid van laaggeletterdheid bij de betrokkenen. Met het screeningsinstrument van Mesis lijkt het mogelijk om voor een selecte groep aan te geven of mensen het risico lopen laaggeletterd te zijn. Het taalniveau kan niet vastgesteld worden. Met name de variabele lezen en financiële vaardigheden niveau 1 kunnen in combinatie aangeven of iemand het risico loopt laaggeletterd te zijn. De resultaten geven aan, dat allereerst mensen die laag scoren op de indicator lezen mogelijk moeite met lezen hebben en dat daarnaast mensen die midden of hoog scoren op lezen, maar laag op financiële vaardigheden niveau 1, alsnog het risico lopen moeite te hebben met lezen.

Om te bekijken in hoeverre het screeningsinstrument van Mesis ondersteunend kan zijn bij het traceren van laaggeletterdheid is dit onderzoek opgesplitst in twee fases:

Fase 1: Bepalen van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument Mesis.

Fase 2: Vergelijking van indicatoren van laaggeletterdheid binnen het screeningsinstrument Mesis met inzet van de Taalmeter 1F.

Uit fase 1 blijkt, dat de combinatie van de variabelen lezen en financiële vaardigheden niveau 1 mogelijke indicatoren zijn voor laaggeletterdheid. Het wordt duidelijk, dat mensen die laag scoren op de variabele lezen van Mesis mogelijk laaggeletterd zijn. Daarnaast wordt duidelijk, dat ook de mensen, die toch midden of hoog scoren op de variabele lezen alsnog het risico lopen laaggeletterd te zijn als ze ook laag scoren op de variabele financiële vaardigheden niveau 1. Uit fase 2 blijkt, dat de variabele lezen en de variabele financiële vaardigheden op niveau 1 van het screeningsinstrument Mesis een significante relatie vertonen met de totaalscores op de Taalmeter 1F. Dit bevestigt de conclusie uit fase 1, namelijk dat de lezen en financiële vaardigheden niveau 1 sterke voorspellers zijn van geletterdheid. Dit laat zien, dat de variabele lezen en de variabele financiële vaardigheden op niveau 1 samen in principe een indicator voor laaggeletterdheid kunnen zijn.

Samenvattend: de vragen omtrent lezen en financiële vaardigheden niveau 1 van het screeningsinstrument van Mesis kunnen gezamenlijk een indicator zijn voor ervaren taalproblemen. Deze groep mensen loopt het risico laaggeletterd te zijn. Consulents die tijdens een afname van het screeningsinstrument van Mesis een lage score op een van beide variabelen signaleren, zouden hier actie op moeten ondernemen. Dit omdat beide variabelen in combinatie een indicatie voor laaggeletterdheid zijn. Maar binnen Mesis kan iemand niet laag scoren op de variabele lezen en laag scoren op financiële vaardigheden niveau 1. Consulents zouden daarom bij een lage score op een van de variabelen op een veilige wijze het gesprek met de deelnemer over de gesignaleerde taalproblemen moeten aangaan en aan moeten geven, dat dit naar alle waarschijnlijkheid ook een relatie kan hebben met het beheren van de eigen financiën. Doorverwijzing naar een leertraject betreffende taalvaardigheden is dan ook zeer wenselijk. Hierbij moet uiteraard wel gekeken worden naar de mogelijkheden van de cliënt en het aanbod van leertrajecten met betrekking tot taalvaardigheden in de regio.

Van belang hierbij is om onderscheid te maken tussen de twee mogelijke routes. Enerzijds kan iemand laag scoren binnen Mesis op de variabele lezen. Deze cliënt wordt meteen uit het Mesis instrument geleid. Voor deze cliënten wordt directe doorverwijzing naar een leertraject geadviseerd nadat de consultant hier een gesprek over heeft gevoerd met de client en blijkt dat een cliënt daar ruimte voor heeft. Anderzijds kan iemand midden of hoog scoren op lezen gecombineerd met een lage score binnen Mesis op de variabele financiële vaardigheden 1. Uit de resultaten blijkt dat ook deze mensen een verhoogde kans hebben taalproblemen te ervaren. In

dit geval dient de consulent ook het gesprek aan te gaan met de client of hij mogelijk moeite met taal ervaart en/of bij twijfel verder te screenen met de Taalmeter. Het advies is om in dat geval de gevalideerde Taalmeter 2F in te zetten.

Beperkingen aan het onderzoek

Bij dit onderzoek is door praktische overwegingen de Taalmeter 1F ingezet. Officieel vallen mensen die onder het niveau 2F functioneren onder de noemer laaggeletterd. Over deze groep kunnen we op basis van dit onderzoek niets zeggen. Uit dit onderzoek komen dus alleen resultaten gericht op de risicogroep met taalniveau 1F bekeken. Hierdoor zullen naar alle waarschijnlijkheid meer mensen moeite hebben met lezen onder taalniveau 2F, omdat we uit eerder onderzoek weten dat ongeveer de helft van de mensen in de schuldhulpverlening moeite heeft met lezen. Deze groep is met dit onderzoek nog niet gevonden.

Binnen dit onderzoek was de groep mensen met een indicatie laaggeletterdheid uit de Taalmeter 1F te klein om analyses uit te voeren op basis waarvan uitspraken gedaan kunnen worden. Hierdoor was het niet mogelijk om te bekijken in hoeverre mensen die een indicatie kregen op de Taalmeter 1F ook laag scoorde op de variabele lezen en financiële vaardigheden 1 binnen het Mesis-instrument. Hierdoor had je twee groepen (wel of geen indicatie) met elkaar kunnen vergelijken. De analyse is daarom aangepast en de score van de Taalmeter 1 (0-24) is als continue variabele meegenomen. Op basis hiervan kan men iets zeggen over de mate van geletterdheid. En nog steeds kan hierdoor de relatie tussen de verschillende instrumenten bekeken worden, maar kan men niet onderzoeken in hoeverre de vragen uit Mesis ook echt dezelfde indicatie zouden geven als de Taalmeter 1F. Vervolgonderzoek zou kunnen kijken naar de vraag om de twee groepen (wel of geen indicatie laaggeletterdheid) te vergelijken.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Eerder onderzoek gaf al aan, dat er een relatie was tussen basisvaardigheden als lezen en rekenen (Madern et al., 2016) en financiën en financiële vaardigheden. Ook uit dit onderzoek wordt dat beeld bevestigd, waarbij het screeningsinstrument van Mesis op basis van haar gecombineerde variabelen lezen en financiële vaardigheden kan vaststellen of een bepaalde groep mensen taalproblemen ervaart en het risico loopt laaggeletterd te zijn.

Op basis van deze gegevens kunnen we een indicatie geven vanuit Mesis over de mensen in relatie tot taalniveau 1F. Vervolgonderzoek is noodzakelijk om in kaart te brengen hoe groot de groep mensen is die ook daadwerkelijk onder taalniveau 2F scoort. Hiervoor zou onder een voldoende grote groep deelnemers naast het screeningsinstrument van Mesis ook een Taalmeter 2F moeten worden afgenomen. Dan zouden de scores van lezen en financiële vaardigheden

niveau 1 van het screeningsinstrument van Mesis vergeleken moeten worden met de scores op Taalmeter 2F.

Ten slotte wordt duidelijk, dat de variabele leerbaarheid (en ook de afzonderlijke componenten analogie, getallen en ordenen) een significante relatie vertonen met de scoring op de Taalmeter 1F (zie bijlage 3). Dit betekent dat de Taalmeter 1F ook iets zegt over leerbaarheid van mensen. Vraag is in welke mate dat het geval is. Ook hiervoor is vervolgonderzoek noodzakelijk.

5 Literatuurlijst

Algemene Rekenkamer (2016). *Aanpak van laaggeletterdheid*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Ali, A., Abd Rahman, M.S., & Bakar, A. (2014). Financial Satisfaction and the Influence of Financial Literacy in Malaysia. *Social Indicators Research* (120), pp. 137-156.

Almenberg, J., & Säve-Söderbergh, J. (2011). Financial literacy and retirement planning in Sweden. *Journal of Pension Economics and Finance* 10, pp. 585-598.

Arrondel, L., Debbich, M., & Savignac, F. (2013). Financial Literacy and Financial Planning in France. *Numeracy* 6(2), Article 8.

Boisclair, D., Lusardi, A., & Michaud P.-C. (2015). Financial literacy and retirement planning in Canada. *Journal of Pension Economics and Finance*, Available on CJO 2015
doi:10.1017/S1474747215000311.

Bucher-Koenen, T., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics and Finance* 10, pp. 565-584.

Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., & Van der Velden, R. (2013). *PIAAC: Kernvaardigheden voor werk en leven. Resultaten van de Nederlandse Survey 2012*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

De Greef, M., Segers, M., Verté, M., De Greef, R. & Meulenbrug, J. (2009). *Leren voor leven: een eigen plek in het dagelijks leven. Onderzoeksresultaten outcome en invloed van volwasseneneducatie*. Velp: Spectrum CMO Gelderland.

Huston, S.J. (2012). Financial literacy and the cost of borrowing. *International Journal of Consumer Studies* 36, pp. 566-572.

Intrum. (2019). *European Consumer Payment Report 2019: 7th Annual Edition*. Stockholm: Intrum.

Keizer, M. (2018). *Lezen ≠ Begrijpen. De invloed van beperkte leesvaardigheid op de omgang met financiële problemen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Madern, T., Jungmann, N. & Van Geuns, R. (2016). *Over de relatie tussen lees- en rekenvaardigheden en financiële problemen*. Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Shen, C, Lin, S, Tang, D., & Hsiao, Y. (2016). The relationship between financial disputes and financial Literacy. *Pacific-Basin Finance Journal* 36, pp. 46-65.

Stichting Lezen en Schrijven (2018). *Feiten & Cijfers Laaggeletterdheid*. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven.

Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, A. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics* 101, pp. 449-472.

Bijlage 1. Overzicht indicatoren voor laaggeletterdheid binnen Mesis

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Significant
Alleenwonend	Lezen	$U = 93.153; p = 0.019; N = 851.$
	Leerbaarheid	Niet significant
	Rekenen	Niet significant
	Fiva ⁴ Niveau 1 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
Leeftijd	Lezen	Niet significant
	Leerbaarheid	$r = -.088; p = 0.023; N = 861.$
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
Geslacht	Lezen	Niet significant
	Leerbaarheid	Niet significant
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	$U = 90.058,5; p = 0.804; N = 850.$
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
Schulden	Lezen	$U = 17.273,5; p = 0.003; N = 839.$
	Leerbaarheid	Niet significant
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
Gedragvaardigheden	Lezen	$r = -.113; p = 0.001; N = 891.$
	Leerbaarheid	Niet significant
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant

⁴ Fiva = Financiële vaardigheden

	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
Zelfregie	Lezen	Niet significant
	Leerbaarheid	Niet significant
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	$r = 0.158; p = 0.001; N = 853.$
	Fiva Niveau 1 Groep 2	$r = 0.141; p = 0.005; N = 853.$
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
	Overtuiging	Lezen
Leerbaarheid		Niet significant
Rekenen		Niet significant
Fiva Niveau 1 Groep 1		$r = 0.129; p = 0.009; N = 853.$
Fiva Niveau 1 Groep 2		$r = 0.101; p = 0.046; N = 853.$
Fiva Niveau 2 Groep 1		Niet significant
Fiva Niveau 2 Groep 2		$r = 0.104; p = 0.040; N = 853.$
Fiva Niveau 3 Groep 1		Niet significant
Fiva Niveau 3 Groep 2		Niet significant
Motivatie		Lezen
	Leerbaarheid	$r = -0.102; p = 0.009; N = 852.$
	Rekenen	$r = -0.076; p = 0.030; N = 852.$
	Fiva Niveau 1 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
	Financiële situatie	Lezen
Leerbaarheid		$r = -0.112; p = 0.004; N = 852.$
Rekenen		Niet significant
Fiva Niveau 1 Groep 1		Niet significant
Fiva Niveau 1 Groep 2		Niet significant
Fiva Niveau 2 Groep 1		Niet significant
Fiva Niveau 2 Groep 2		Niet significant
Fiva Niveau 3 Groep 1		Niet significant
Fiva Niveau 3 Groep 2		Niet significant
Aanbod van hulp		Lezen
	Leerbaarheid	Niet significant
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	$U = 18.556,5; p = 0.046; N = 404.$
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
	Hoogte inkomen	Lezen
Leerbaarheid		Niet significant
Rekenen		Niet significant
Fiva Niveau 1 Groep 1		$r = 0.203; p = 0.000; N = 689.$
Fiva Niveau 1 Groep 2		$r = 0.193; p = 0.000; N = 689.$
Fiva Niveau 2 Groep 1		Niet significant
Fiva Niveau 2 Groep 2		Niet significant

	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant	
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant	
Voldoende inkomen	Lezen	Niet significant	
	Leerbaarheid	Niet significant	
	Rekenen	Niet significant	
	Fiva Niveau 1 Groep 1	$r = -0.140; p = 0.007; N = 727.$	
	Fiva Niveau 1 Groep 2	$r = -0.148; p = 0.005; N = 727.$	
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant	
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant	
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant	
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant	
	Werkloosheid	Lezen	Niet significant
		Leerbaarheid	Niet significant
Rekenen		Niet significant	
Fiva Niveau 1 Groep 1		Niet significant	
Fiva Niveau 1 Groep 2		Niet significant	
Fiva Niveau 2 Groep 1		Niet significant	
Fiva Niveau 2 Groep 2		Niet significant	
Fiva Niveau 3 Groep 1		Niet significant	
Fiva Niveau 3 Groep 2		Niet significant	
Sparen		Lezen	Niet significant
	Leerbaarheid	Niet significant	
	Rekenen	Niet significant	
	Fiva Niveau 1 Groep 1	Niet significant	
	Fiva Niveau 1 Groep 2	Niet significant	
	Fiva Niveau 2 Groep 1	Niet significant	
	Fiva Niveau 2 Groep 2	Niet significant	
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant	
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant	
	Burgerlijke status	Lezen	$H = 11.998; p = 0.017; N = 740.$
Leerbaarheid		Niet significant	
Rekenen		Niet significant	
Fiva Niveau 1 Groep 1		Niet significant	
Fiva Niveau 1 Groep 2		Niet significant	
Fiva Niveau 2 Groep 1		Niet significant	
Fiva Niveau 2 Groep 2		Niet significant	
Fiva Niveau 3 Groep 1		Niet significant	
Fiva Niveau 3 Groep 2		Niet significant	
Goed Nederlands lezen		Lezen	$r = -0.85; p = 0.20; N = 891.$
	Leerbaarheid	Niet significant	
	Rekenen	Niet significant	
	Fiva Niveau 1 Groep 1	$r = -0.178; p = 0.000; N = 750.$	
	Fiva Niveau 1 Groep 2	$r = -0.152; p = 0.004; N = 750.$	
	Fiva Niveau 2 Groep 1	$r = -0.174; p = 0.001; N = 750.$	
	Fiva Niveau 2 Groep 2	$r = -0.142; p = 0.007; N = 750.$	
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant	
Goed Nederlands schrijven	Fiva Niveau 3 Groep 2	$r = -0.80; p = 0.028; N = 925.$	
	Lezen	$r = -0.134; p = 0.000; N = 891.$	
	Leerbaarheid	Niet significant	
	Rekenen	Niet significant	
	Fiva Niveau 1 Groep 1	$r = -0.196; p = 0.000; N = 749.$	
Fiva Niveau 1 Groep 2	$r = -0.125; p = 0.018; N = 749.$		

	Fiva Niveau 2 Groep 1	$r = -0.244; p = 0.000; N = 749.$
	Fiva Niveau 2 Groep 2	$r = -0.119; p = 0.024; N = 749.$
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant
Opleiding	Lezen	$r = 0.131; p = 0.001; N = 891.$
	Leerbaarheid	$r = 0.171; p = 0.000; N = 686.$
	Rekenen	Niet significant
	Fiva Niveau 1 Groep 1	$r = 0.118; p = 0.028; N = 686.$
	Fiva Niveau 1 Groep 2	$r = 0.156; p = 0.004; N = 686.$
	Fiva Niveau 2 Groep 1	$r = 0.141; p = 0.009; N = 686.$
	Fiva Niveau 2 Groep 2	$r = 0.223; p = 0.000; N = 686.$
	Fiva Niveau 3 Groep 1	Niet significant
	Fiva Niveau 3 Groep 2	Niet significant

Bijlage 2. Update vragen: Overzicht significante indicatoren Mesis na verwijderen van vragen 1 en 33

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Significant
1. Zelfregie	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = 0.159; p = 0.001; N = 853.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = 0.132; p = 0.009; N = 853.$
2. Overtuiging	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = 0.117; p = 0.018; N = 853.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = 0.094; p = 0.063; N = 853.$
3. Aanbod van hulp	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$U = 18.635,0; p = 0.025; N = 403.$
4. Hoogte inkomen (E05)	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = 0.187; p = 0.000; N = 689.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = 0.197; p = 0.000; N = 689.$
5. Voldoende inkomen	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = -0.148; p = 0.004; N = 727.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = -0.158; p = 0.003; N = 727.$
6. Goed Nederlands lezen	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = -0.174; p = 0.001; N = 750.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = -0.123; p = 0.019; N = 750.$
7. Goed Nederlands schrijven	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = -0.109; p = 0.000; N = 749.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = -0.106; p = 0.045; N = 749.$
8. Opleiding	Vaardigheden Niveau 1 Groep 1	$r = 0.079; p = 0.027; N = 686.$
	Vaardigheden Niveau 1 Groep 2	$r = 0.139; p = 0.010; N = 686.$

Bijlage 3. Relatie indicatoren voor laaggeletterdheid tussen Mesis en Taalmeter 1F

Onafhankelijke variabele		Afhankelijke variabele		Significantie	
Naam	Schaal	Soort toets	Naam	Schaal	
Aantal juiste antwoorden Taalmeter 1F	Interval of ratio	Spearman's Rho via Crosstabs	Financiële vaardigheden Niveau 1 (Groep 1 & 2)	Interval of ratio	$r = 0.253; p = 0.003; N = 134$
			Lezen	Interval of ratio	$r = 0.207; p = 0.016; N = 134$
			Rekenen	Interval of ratio	$r = -; p = -; N = 134$
			Leerbaarheid	Interval of ratio	$r = 0.415; p = 0.000; N = 134$
			<ul style="list-style-type: none"> Onderdeel A: Analogie 		$r = 0.254; p = 0.003; N = 134$
			<ul style="list-style-type: none"> Onderdeel B: Getallen 		$r = 0.377; p = 0.000; N = 134$
			<ul style="list-style-type: none"> Onderdeel C: Ordenen 		$r = 0.301; p = 0.000; N = 134$

Bijlage 4. Vragen financiële vaardigheden niveau 1 uit Mesis

Vraag-nummer	Vraagtekst
1	Stelt u zich de volgende situatie voor. U wilt een jaarabonnement afsluiten voor internet en tv. U kunt elke maand maximaal € 35,- aan het abonnement uitgeven. Welk pakket voor internet en tv kunt u het beste kiezen?
2	Stelt u zich de volgende situatie voor. U heeft € 50,- weekgeld voor u en uw gezin. U heeft € 39,80 uitgegeven aan eten en € 8,35 aan medicijnen. U wilt tandpasta kopen van het geld dat u over heeft. U heeft één tube tandpasta nodig voor uw dochter van twee jaar oud en één tube tandpasta voor uzelf. Wat koopt u?
3	Stelt u zich de volgende situatie voor. U heeft geld gespaard voor een vakantie. U heeft de vakantie nog niet geboekt. Uw koelkast gaat onverwachts kapot, maar u heeft geen extra spaargeld voor een nieuwe koelkast. Wat kunt u het beste doen?
4	Stelt u zich de volgende situatie voor. U krijgt deze brief. U heeft het bedrag nog niet betaald. Wat moet u doen?
5	Stelt u zich de volgende situatie voor. U bent 35 jaar. U betaalt € 595 aan kale huur en € 120 aan servicekosten. U verdient € 19.500 per jaar en heeft een eigen vermogen van € 1.500,-. Kunt u huurtoeslag krijgen?
6	Stelt u zich de volgende situatie voor. U bent alleenstaand en u heeft een inkomen van € 19.500,- per jaar. U kreeg in 2016 € 83,- per maand aan zorgtoeslag. Vanaf januari 2017 krijgt u € 88,- per maand aan zorgtoeslag. Uw omstandigheden zijn niet veranderd. Wat kunt u het beste doen?
7	Stelt u zich de volgende situatie voor. U krijgt belangrijke en minder belangrijke post. Welke twee brieven kunt u het beste meteen lezen?
8	Stelt u zich de volgende situatie voor. U heeft een verkeersboete gekregen. U bent het niet eens met de boete. U wilt in beroep gaan. Wanneer moet uw schriftelijk beroep uiterlijk ingediend zijn?
9	Stelt u zich de volgende situatie voor. U krijgt een brief van een incassobureau. U begrijpt niet waarom de incassokosten (extra kosten naast de hoofdsom) zo hoog zijn. U wilt daarom niet alle incassokosten betalen. U heeft al contact opgenomen met het incassobureau. Het incassobureau geeft aan dat u het volledige bedrag gewoon moet betalen.
10	Stelt u zich de volgende situatie voor. U heeft deze maand een brief met acceptgiro ontvangen. In de brief staat dat u huurtoeslag moet terugbetalen. U denkt dat er misschien een fout is gemaakt en u wilt weten of dat klopt. Waar kunt u het beste uw vraag stellen?
15	Stelt u zich de volgende situatie voor. U betaalt elke maand € 600,- huur. De huur wordt automatisch afgeschreven. De afschrijving van deze maand moet nog plaatsvinden. Er staat € 695,- op uw bankrekening. Wat kunt u het beste doen met het geld op uw bankrekening?
20	Stelt u zich de volgende situatie voor. U krijgt een aanslagbiljet van de Belastingdienst. U heeft toestemming gegeven voor een automatische afschrijving. Wat kunt u na 30 april het beste doen?
VC06_1	Dhr. Bergman krijgt drie berichten. Wat moet hij als eerste betalen?
VC06_2a	Welke van de twee onderstaande rekeningen betaalt dhr. Bergman daarna?

Bijlage 5. Vragen leesvaardigheid uit Mesis

Garage van Daal
Gestelweg 2
8574 JJ Leeuwarden

Betreft: sollicitatie monteur

Leeuwarden, 6 april

Geachte heer El Amrani,

Wij hebben uw sollicitatiebrief ontvangen. Graag willen wij u uitnodigen voor een gesprek. Dit is op 14 april van 11.00 uur tot 12.00 uur.

U hebt het gesprek met meneer Van Daal. Hij is de leidinggevende van de garage.

In uw sollicitatiebrief stond dat u een opleiding tot automonteur heeft gevolgd. Kunt u een kopie van het diploma meenemen? Uw cv hebben we al ontvangen.

Wij hopen u dan te zien. U kunt zich melden bij de receptie van onze garage. Indien u niet kunt komen, wilt u ons dan bellen? Wij zijn iedere dag telefonisch bereikbaar vanaf 09.00 uur.

Met vriendelijke groet,

Kristine Bernards
secretaresse

1. Meneer El Amrani wil op gesprek komen. Wat moet hij doen?

- a) Bellen naar Kristine Bernards
- b) Een sollicitatiebrief schrijven
- c) Op 14 april naar de garage gaan

2. Hoe laat begint het gesprek?

- a) om 09.00 uur
- b) om 11.00 uur
- c) om 12.00 uur

3. Wat moet meneer El Amrani meenemen naar het gesprek?

- a) zijn cv
- b) zijn diploma
- c) zijn sollicitatiebrief